

Open Access Repository
www.ssoar.info

Limitarea neconstituțională a dreptului de asociere în partidele politice și a dreptului de a fi ales prin legislația în domeniu și influența acesteia asupra participării politice

Carp, Radu

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Carp, R. (2013). Limitarea neconstituțională a dreptului de asociere în partidele politice și a dreptului de a fi ales prin legislația în domeniu și influența acesteia asupra participării politice. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 13(1), 125-141. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-447381>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Limitarea neconstituțională a dreptului de asociere în partidele politice și a dreptului de a fi ales prin legislația în domeniu și influența acesteia asupra participării politice

RADU CARP

Articolul de față are mai multe ipoteze care vor fi detaliate pe parcurs, validitatea lor fiind confirmată prin argumentele ce urmează a fi date.

Prima ipoteză este aceea că, din punct de vedere normativ, condițiile pentru înființarea partidelor politice în România sunt cele mai restrictive din Europa, iar numărul relativ mare de partide înregistrate se explică prin aplicarea defectuoasă a cadrului normativ.

A doua ipoteză pornește de la constatarea că, în paralel cu înăsprirea condițiilor pentru înregistrarea partidelor politice și pentru participarea lor la alegeri, participarea la vot a scăzut. Atunci când un partid nou a reușit să îndeplinească condițiile pentru a fi înregistrat și s-a poziționat non-ideologic, participarea la vot a înregistrat o ușoară creștere. În cazul în care condițiile pentru înregistrarea partidelor vor fi relaxate, vor apărea cu siguranță partide noi și se vor crea premisele pentru o mai mare participare la vot.

A treia ipoteză este că procedura de înregistrare a partidelor politice, așa cum este reglementată în prezent, este neconstituțională, prin raportare la prevederile art. 40 referitor la dreptul de asociere, iar obligativitatea constituirii unui depozit de către fiecare partid politic care dorește să participe la alegeri este neconstituțională prin raportare la art. 37 – dreptul de a fi ales.

I. Din tabelul de la sfârșitul articolului (Anexa 1) putem trage câteva concluzii interesante. În primul rând, modelul occidental consideră funcționarea partidelor politice drept o parte a libertății de asociere și, din acest motiv, condițiile de înființare ale unui partid politic nu sunt mai restrictive decât cele care privesc înființarea unei asociații. Aceste prevederi normative nu au dus la reprezentarea în Parlament a unui număr foarte mare de partide – în general, toate țările occidentale prezentate (Marea Britanie, Belgia, Finlanda, Franța, Germania, Italia, Olanda, Spania, la care se adaugă Ungaria) funcționează pe baza sistemului „două partide și jumătate”¹: două partide tradiționale care reprezintă dreapta și stânga, la care se adaugă un partid anti-sistem ce se bucură de încrederea a maxim jumătate (în medie) din electoratul unui partid din prima categorie. Respectarea libertății de asociere, prin extinderea maximală a înțelegerii conținutului său, nu a dus la fragmentarea în exces a compoziției

¹ Sintagma îi aparține lui Jean BLONDEL, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science*, vol. 1, issue 2, June 1968, pp. 180-203.

Parlamentului. Aceasta se datorează faptului că unele partide nu doresc altceva decât să reprezinte, la nivel local, voința unor cetățeni care înțeleg să se ralieze partidelor tradiționale atunci când votează cu ocazia alegerilor parlamentare. Marea Britanie pare a fi înțeles cel mai bine faptul că liberalizarea înființării de partide politice la nivel local nu duce la un exces de partide la nivel central. Prezența partidelor minore (*minor parties*) și participarea lor la alegerile locale nu a generat transformări ale partidelor reprezentate în Parlament. Alegătorii au conștientizat că un partid cu ramificații la nivel național nu poate ajuta la îndeplinirea unor obiective ce pot fi realizate prin organizații care reprezintă doar interesele comunităților locale și au nevoie, pentru a fi eficiente, de statutul de partid politic pentru a obține reprezentarea la care o organizație non-guvernamentală nu are acces. Exemplul britanic a fost preluat parțial și adaptat în Ungaria care permite înființarea unor „organizații de beneficiu” ce pot participa doar la alegerile locale. Situație deloc surprinzătoare, având în vedere atracția pe care modelul regimului politic britanic a exercitat-o și o exercită în continuare asupra elitei politice din Ungaria – a se vedea întreaga argumentație care insistă asupra existenței unor reguli constituționale cutumiare, diferite de cele scrise, precum și refuzul modelului francez de secol XIX în ceea ce privește structurarea dreptului civil.

Interpretarea extensivă a libertății de asociere în statele occidentale care fac obiectul acestei analize este strâns legată de cerința respectării stricte a ordinii constituționale. Înființarea nu este condiționată de existența unui număr mare de membri dar, odată ce un partid politic este recunoscut, acesta trebuie să respecte întocmai regulile regimului politic în interiorul căruia acționează. Nerespectarea acestor reguli duce la sancțiuni drastice, mergând până la scoaterea în afara legii a unui partid politic. Un exemplu în acest sens este Germania. Potrivit legislației germane, un partid nu are nevoie, la înființare, de un număr minim de membri, cerința existenței a 3 membri fiind doar pentru a participa la alegerile la nivel federal, fiind astfel cea mai liberală modalitate de a garanta dreptul de asociere în partidele politice. Această legislație a funcționat în paralel cu interzicerea, de către Curtea Constituțională, a Partidului Socialist al Reich-ului (1952) și a Partidului Comunist (1956). În primul caz, argumentația Curții Constituționale Federale merită a fi semnalată:

„Dacă organizarea internă a unui partid nu corespunde principiilor democratice, se poate ajunge la concluzia că partidul încearcă să impună în stat principiile structurale pe care le-a pus în aplicare în cadrul organizării sale”.

Însă, a adăugat Curtea Constituțională Federală, „dacă această concluzie este justificată sau nu, se verifică în fiecare caz în parte”. Cu alte cuvinte, un partid nu poate fi pus în afara legii doar datorită ideologiilor politice pe care le promovează, ci numai ca urmare a unei analize atente a organizării sale interne. Un partid intitulat „fascist” sau „comunist” nu este *per se* condamnat la a nu putea fi înregistrat sau candida la alegeri. Un asemenea punct de vedere a făcut ca înregistrarea Partidului Național Democratic, de extremă dreapta, să fie posibilă prin respingerea de către aceeași Curte Constituțională Federală a unei contestații la adresa sa în 2002, motivul invocat de Curte fiind acela că organizarea sa internă atinge un anumit nivel democratic (s-a descoperit, odată cu analiza acestei spețe de către Curtea Constituțională Federală, că mai mulți lideri marcanți ai acestui partid erau de fapt agenți sub acoperire ai Agenției pentru Protecția Constituției, organism de stat care are menirea de a preîntâmpina

și contracara orice acțiune care pune în pericol ordinea constituțională). Tot astfel a fost argumentat un caz și în Polonia unde Tribunalul Constituțional a respins o contestație prin care se cerea să se constate că partidul Democrat Creștin Polonez a încălcat Constituția. Pentru a ajunge la această concluzie, Tribunalul Constituțional a analizat organizarea internă a acestui partid și a decis că aceasta corespunde cerințelor democratice¹.

Toată această concepție asupra asigurării libertății de asociere în materia partidelor politice, corelată cu sancțiuni drastice care se aplică și nu doar sunt menționate într-un act normativ, are la bază conceptul de „democrație militantă”, introdus de Karl Loewenstein în 1937² și folosit în prezent de mai mulți autori³. Teama de amenințările teroriste sau de practicarea legii islamice *șaria* justifică anumite măsuri care limitează libertatea de asociere în partidele politice, în sensul monitorizării lor mai stricte sau a aplicării unor sancțiuni.

Dimpotrivă, în cadrul modelului care condiționează înființarea unui partid politic de existența unor reguli extrem de restrictive, sancțiunile la adresa unui partid politic ce pot duce până la eliminarea sa de pe scena politică există dar nu se aplică niciodată. În România, de exemplu, potrivit Legii nr. 14/2003⁴ (art. 44-46), partidele politice pot fi dizolvate de către Curtea Constituțională sau, după caz, de Tribunalul Municipiului București pentru încălcarea anumitor prevederi din Constituție, respectiv din această lege, însă această procedură nu a fost niciodată pusă în aplicare. Formațiuni politice precum Partidul Comuniștilor sau Partidul Alianța Socialistă (de extremă stânga), ori Partidul „Totul pentru Țară” (de extremă dreapta) se află în continuare înscrise în Registrul Partidelor Politice⁵.

Din analiza datelor care sunt prezentate în Anexa 1, se poate identifica o a doua categorie de state (Bulgaria, Republica Cehă, Lituania, Polonia, Slovacia) în care libertatea de asociere în cazul partidelor politice a fost recunoscută cu impunerea unor restricții minimale. În niciunul din aceste state, a înregistra un partid politic nu este la fel de ușor cu a înregistra o organizație non-guvernamentală dar, pe de altă parte, condițiile nu diferă foarte mult. În unele din aceste țări se cere condiția unui număr minim de fondatori, în altele se insistă asupra unui număr minim de persoane a căror existență este atestată cu ocazia înregistrării, iar într-un caz (Bulgaria) se verifică existența unui număr minim de participanți la congresul de înființare a unui partid, ceea ce arată că organizarea internă a unui partid este strâns legată, din această perspectivă, cu modul său de acțiune pe scena politică, în sensul arătat de instanța constituțională din Germania. Toate aceste țări s-au confruntat cu existența unui partid unic sau cu mimarea multipartidismului pe întreaga perioadă a regimului comunist, urmată de o liberalizare bruscă a prezenței partidelor care, corelată cu inexistența unui prag electoral sau cu existența unui prag electoral scăzut, s-a tradus prin apariția unor Parlamente în care s-au manifestat mai multe partide cu un număr redus de

¹ Pentru prezentarea pe larg a acestor cazuri, v. Norman DORSEN, Michel ROSENFELD, András SAJÓ, Susanne BAER, *Comparative Constitutionalism – Cases and Materials*, Thomson West, St. Paul, 2003, pp. 1276-1287.

² Karl LOEWENSTEIN, „Militant Democracy and Fundamental Rights”, *American Political Science Review*, vol. 31, no. 3, June 1937, pp. 417-432.

³ V. cartea editată de András SAJÓ, *Militant Democracy*, Eleven International Publishing, Utrecht, 2003.

⁴ M.Of. nr. 25/7.01.2003.

⁵ <http://tmb.ro/index.php/partide-politice>, accesat la 6 martie 2013.

reprezentanți. Soluția aleasă pentru a opri fragmentarea excesivă a spectrului politic, ce pune în pericol existența unor coaliții de guvernare stabile, a fost mărirea pragului electoral și nu îngrădirea libertății de asociere prin impunerea unor condiții restrictive referitoare la înregistrarea partidelor politice. Rezultatul a mai bine de două decenii de multipartidism în aceste țări este impunerea unor reguli mai restrictive decât în statele occidentale pentru înregistrarea partidelor, reguli care însă nu afectează libertatea de asociere. Faptul că puține dispute referitoare la înregistrarea unor partide au ajuns să fie judecate de instanțele constituționale din aceste țări sau de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, înseamnă că modelul ales nu a prejudiciat niciun mod de organizare a intereselor private în spațiul public sub forma unui partid politic.

Un al treilea model de înregistrare a partidelor politice este cel în care numărul de membri fondatori este mai mare de 2.500. În această categorie regăsim mai multe țări, printre care: Portugalia, Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă, România, Kazahstan. Cu excepția Portugaliei, se cere ca un număr minim din membrii fondatori să provină din diviziunile administrative ale statului respectiv. Într-un caz (Federația Rusă) există și cerința să existe filiale ale respectivului partid la nivelul unităților administrative. Există o rațiune pentru a impune asemenea reguli ce leagă recunoașterea calității de partid politic de o distribuție a sa pe întregul teritoriu al statului care impune o asemenea cerință. Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă sunt țări care se confruntă cu imposibilitatea autorităților centrale de a controla întregul teritoriu și/sau cu mișcări secesioniste. Chiar și în aceste condiții, trebuie remarcat că în Federația Rusă numărul minim de membri ai unui partid politic cerut la înregistrare a scăzut de la 100.000 la 40.000. Tendința naturală într-un fel a formațiunilor politice din aceste țări este să vorbească în numele unei anumite regiuni sau să ceară autonomia teritorială ori chiar secesiunea. Nu întâmplător, principala formațiune politică din Parlamentul ucrainean are denumirea de Partidul Regiunilor, pentru a sublinia unitatea țării și opoziția la orice proiect de secesiune între estul și vestul țării. Astfel, restricțiile cu privire la înregistrarea partidelor politice pot fi justificate în numele aceluiași concept de „democrație militantă”. Disoluția statului este în aceste țări echivalentă cu pericolul mișcărilor de orientare radicală sau cel al amenințărilor teroriste în statele din prima categorie.

Trei dintre statele menționate constituie de fapt un grup aparte. În Portugalia este nevoie de 7.500 de semnături și de dovada a 5.000 de membri pentru înregistrarea unui partid politic, începând cu 2003, legislație ce a fost considerată ca fiind în acord cu Constituția de către Curtea Constituțională printr-o decizie din 2007. Condiții și mai restrictive sunt în România: 25.000 de membri fondatori, domiciliați în cel puțin 18 județe și Municipiul București, nu mai puțin de 700 de persoane în fiecare județ și Municipiul București. De remarcat faptul că precedentă condiție de înregistrare, cea de 10.000 de membri care a fost în vigoare în perioada 1996-2003, a fost mult mai restrictivă decât cel mai restrictiv mod de înregistrare practicat la ora actuală în Uniunea Europeană. În Kazahstan există cea mai restrictivă legislație cu privire la înregistrarea partidelor politice: se cer minim 40.000 de membri la nivel național și minim 600 în fiecare regiune a țării. Anterior, regimul aplicabil partidelor politice era și mai restrictiv: legea în domeniu a fost modificată în 2009 pentru a avea această formă, după îndelungate presiuni asupra conducerii țării, exercitate printre alții de OSCE și de Freedom House. Restricțiile legate de înregistrarea unui partid politic în Kazahstan trebuie privite într-un context mai amplu, în care libertatea de asociere este supusă unor restricții mai intense decât în alte țări, chiar și doar prin raportare la țările din Caucaz, iar alte domenii ale libertății de asociere, nu doar latura politică, au un

regim la fel de restrictiv – organizațiile religioase trebuie să aibă un număr de minim 5.000 de membri, din care 300 în fiecare regiune a țării, pentru a fi recunoscute¹.

Dacă raportăm numărul minim de membri cerut pentru înregistrarea unui partid politic în cele trei țări la numărul total al populației, cea mai restrictivă legislație este cea din Kazahstan:

Tabelul 1

Numărul de partide politice prin raportare la populația unui stat

Stat	Număr total populație	Număr minim de persoane pentru înregistrarea unui partid politic	Număr maxim de partide care pot fi înregistrate prin raportare la populație
Kazahstan	17.500.000	40.000	437
România	19.000.000	25.000	760
Portugalia	10.500.000	7.500	1.400

Legislația practică în România nu este cea mai restrictivă din lume dar este cea mai restrictivă din Europa. În plus, dacă în cazul altor țări restricțiile ar putea fi justificate, la limită, prin necesitatea de a păstra integritatea teritorială, într-un context marcat de conflicte latente pe criterii etnice sau generate de clivaje sociale, în cazul României un asemenea motiv nu există. Nu este clar de ce legiuitorul a preferat să existe un număr minim de membri pentru fiecare județ. Cazul României este cu atât mai interesant cu cât alte aspecte ale libertății de asociere nu sunt reglementate prin lege la fel de restrictiv. Pentru a înființa o organizație non-guvernamentală, un sindicat sau o organizație religioasă nu se cer din partea celor care doresc să se asocieze atât de multe formalități precum cele cerute celor care doresc să înființeze un partid politic. Nu există practic nicio justificare a alegerii legiuitorului român care a înăsprit condițiile de înregistrare a partidelor politice de două ori succesiv, în 1996 și în 2003.

Astfel, prin Decretul-Lege nr. 8/1989 pentru înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești în România², era nevoie de 251 membri pentru înregistrarea unui partid politic. Ulterior, prin Legea partidelor politice nr. 27/1996³ era nevoie de cel puțin 10.000 de membri fondatori, domiciliați în cel puțin 15 dintre județele țării, dar nu mai puțin de 300 în fiecare județ, condiție care a fost abrogată în 2003.

Numărul partidelor reprezentate în Parlament a evoluat până în prezent în felul următor:

¹ Mushfig BAYRAM, „Kazakhstan: Muslim Board Islamic Monopoly, Catholic Exemption” <http://www.rn.org/articles/38567>, accesat la 6 martie 2013.

² M.Of. nr.9/31.12.1989.

³ M.Of. nr. 87/29.04.1996.

Tabelul 2*Numărul partidelor reprezentate în Parlament în perioada 1990 - 2012*

1990	21
1992	12
1996	13
2000	7
2004	-
2008	4
2012	4

Astfel, condițiile restrictive pentru înregistrarea partidelor politice nu au avut ca efect scăderea numărului de partide reprezentate în Parlament, ci acest efect l-a avut cu siguranță introducerea pragului electoral de 3% la alegerile parlamentare din 1992 – numărul partidelor a scăzut de la 21 la 12, în condițiile în care din cele 21 de partide reprezentate în Parlament în 1990 doar 3 au obținut peste 3% din voturi – și ulterior de 5% la alegerile din 2000 – numărul de partide a scăzut la jumătate, de la 13 la 7. Adoptarea condiției de minim 10.000 de membri pentru înregistrarea unui partid a avut loc înainte de mărirea numărului de partide reprezentate în Parlament de la 12 la 13, iar mărirea acestui număr la 25.000 a avut loc în condițiile în care numărul de partide reprezentate în Parlament a rămas constant, după alegerile din 2004 față de numărul de partide rezultat al alegerilor din 2000. Prin urmare, între mărirea progresivă a numărului minim de membri și evoluția numărului de partide reprezentate în Parlament nu se poate stabili o legătură de tip cauză-efect.

Relevantă este și prezentarea evoluției numărului de partide din Registrul partidelor politice, corelat cu numărul partidelor care au participat la alegerile parlamentare¹:

Tabelul 3

*Numărul de partide din Registrul partidelor politice
și al celor care au participat la alegerile parlamentare*

Data	Partide înscrise
28 ianuarie 1990	30
20 mai 1990	80
27 septembrie 1992	155
15 iulie 1993	159
1 octombrie 1994	161
1 ianuarie 1996	200
3 noiembrie 1996	75
26 noiembrie 2000	73
28 noiembrie 2004	64
30 noiembrie 2008	35
1 decembrie 2012	47
9 decembrie 2012	12

¹ Sursa: Dan NANU, *Evoluția sistemului de partide în România după decembrie '89*, Alma Mater, Sibiu, 2009, p. 409, date actualizate potrivit site-urilor oficiale ale Tribunalului Municipiului București (<http://tmb.ro/index.php/partide-politice>) și ale Biroului Electoral Central (<http://www.becparlamentare2012.ro>), accesat la 6 martie 2013.

Numărul partidelor a atins cifra maximă de 200 cu câteva luni înainte de intrarea în vigoare a Legii nr. 27/1996, iar această lege a avut un efect direct, respectiv scăderea cu mai mult de jumătate a numărului partidelor care au participat la alegerile parlamentare din anul în care această lege a intrat în vigoare. Noua Lege a partidelor politice din 2003 a fost acompaniată de scăderea numărului de partide care au depus candidaturi dar nu la fel de accentuat ca în 1996. În prezent, numărul de partide care se regăsesc în Registrul partidelor politice a scăzut la 47 (v. Anexa 2) dar raportul între acest număr și partidele care au depus candidaturi la cele mai recente alegeri parlamentare este de 4:1. Aproximativ un partid din 4 din cele înregistrate oficial nu a depus nicio listă de candidaturi la alegerile parlamentare din 2012, ceea ce arată că procedura radierii partidelor descrisă de actuala lege este deficitară. Interesant este că toate cele 47 de partide existente în Registrul partidelor politice sunt înființate sau reînființate după ce Legea partidelor politice nr. 14/2003 a început să aibă efecte. Această lege prevedea la art. 53 că în termen de 6 luni de la intrarea sa în vigoare toate partidele politice trebuie să se înregistreze la Tribunalul București. Avem prin urmare 56 de partide (la numărul de 47 se adaugă și partidele politice care s-au înregistrat după intrarea în vigoare a Legii nr. 14/2003 dar au fost ulterior radiate, s-au comasat, etc.) care au reușit să respecte condițiile extrem de restrictive ale acestei legi. Acest fapt se datorează aplicării defectuoase a legii, îndeosebi superficialității cu care au fost verificate listele celor 25.000 de semnături. Dacă procedura descrisă de lege ar fi fost respectată întocmai, numărul de partide din Registru ar fi fost fără îndoială mult mai mic. Prin urmare, în privința înregistrării partidelor politice, Legea nr. 14/2003 are prevederi extrem de restrictive, fără justificare și care se aplică defectuos.

II. La prima vedere, nu există nicio legătură între scăderea accentuată a numărului de votanți la alegerile parlamentare, așa cum rezultă foarte clar din datele prezentate mai jos (Anexa 3) și condițiile cerute pentru înregistrarea unui partid politic. Vom demonstra însă că apariția unor partide noi a dus deja la creșterea numărului de votanți, iar acest efect poate fi obținut și în continuare prin apariția altor partide.

Scăderea accentuată a numărului de votanți a înregistrat o ușoară creștere în 2012 (41,72%) față de 2008 (39,2%). Față de scrutinul de acum 20 de ani, la care au participat 76,29% din alegători, cel din 2012 înregistrează o scădere de 34,57%. La alegerile din 2012, spre deosebire de 2008, au participat două alianțe electorale: USL (PSD + PNL) și ARD (PDL + FC + PNȚCD). În 2008 PNL, PSD și PDL au candidat separat. Tendința de a simplifica alegerea votanților, prin postularea unui clivaj ideologic stânga-dreapta, a făcut ca cele două alianțe să se adreseze în special votanților moderați, fără opțiuni extreme din punct de vedere politic. Această tendință a fost contracarată de apariția unui nou partid, PPDD. Mișcarea spre centru a USL și ARD a făcut ca un mare număr de votanți, dispuși să susțină una din cele două alianțe din motive ideologice, să dorească mai degrabă să nu se prezinte la vot. Această tendință spre absenteism a fost contrabalansată doar parțial de PPDD care a atras votanți atât din bazinul electoral al USL, cât și din cel al ARD. Orice partid nou care ar apărea în România, ar fi înregistrat și ar participa la alegeri, ar obține același efect ca PPDD, respectiv mărirea numărului de votanți, cu condiția să se adreseze celor care nu se regăsesc în categoria simpatizanților celor două alianțe.

Această explicație este bazată în întregime pe un model validat în știința politică, model care a rezultat în urma analizei comportamentului votanților și a partidelor

politice. Bazându-se pe modelul economic elaborat în 1929 de Harold Hotelling¹, Anthony Downs² a argumentat că votanții sunt uniform distribuiți de-a lungul unei axe ideologice, de la extrema stângă (0) la extrema dreaptă (100). Într-un sistem bipartid, fiecare partid se va mișca în direcția competitorului său, deoarece extremiștii de la capătul mai apropiat al axei preferă acel partid în fața partidului advers pentru că este mai apropiat de pozițiile lor. Cea mai eficientă cale de a obține mai mult sprijin este pentru un partid să se deplaseze spre cealaltă extremă, pentru a atrage cât mai mulți votanți. Pe măsură ce partidele se apropie, devin moderate în privința politicilor pe care doresc să le pună în aplicare. Cele două partide se vor întâlni în final, dacă nu apare un alt partid, la punctul 50. Acest model a suferit un amendament adus de Albert Hirschman³, potrivit căruia contestarea (*voice*) încetinește viteza de deplasare spre centru a partidelor chiar și într-un sistem bipartid. Cu alte cuvinte, dacă un sistem bipartid nu se transformă într-unul multipartid, alegătorii încep să își exprime opiniile prin proteste și nu prin vot.

Potrivit lui Downs, partidele noi se împart în două categorii: cele care sunt înființate pentru a le influența pe cele deja existente și care se poziționează între un partid și foștii săi susținători și partidele care sunt înființate pentru a câștiga alegerile și care caută să se poziționeze cât mai la centru pentru a atrage un număr cât mai mare de votanți, ale căror puncte de vedere nu sunt exprimate de niciunul din partidele existente. Situația din România permite apariția ambelor tipuri de partide, ținând cont de numărul foarte mare de votanți care au preferat să nu-și exprime opțiunile. PPDD face parte din a doua categorie descrisă de Downs, însă deocamdată nu avem niciun partid care să facă parte din prima categorie. PPDD nu epuizează cea de-a doua categorie, având în vedere faptul că numărul său de voturi obținute reprezintă 1.111.532, dintr-un total de 7.613.238 voturi exprimate (41,72% din totalul numărului de votanți de 18.248.414), în timp ce numărul celor înscriși pe listele electorale care nu au votat la alegerile parlamentare din 2012 totalizează 10.635.176. Din totalul electoratului care nu a votat USL, ARD sau UDMR, cei care au votat PPDD reprezintă doar 9,46%. Restul de peste 10,6 milioane de alegători nu s-au regăsit în oferta niciunui partid și pot fi mobilizați de partide noi din ambele categorii. Relaxarea condițiilor de înregistrare a partidelor politice va duce cu siguranță la apariția unor partide noi care au un potențial electorat căruia să se adreseze. Condiția reușitei lor este condiționată de Anthony Downs în felul următor: „Noile partide pot avea cel mai mare succes dacă apar imediat după o schimbare majoră în distribuția viziunilor ideologice ale votanților”⁴.

III. Înființarea partidelor politice este considerată a fi parte a libertății de asociere, fapt exprimat expres de textul Constituției României, art. 40, alin.1 care prevede că „Cetățenii se pot asocia liber în partide politice”. Aceeași viziune este împărtășită și de sistemul de protecție a drepturilor omului din cadrul Consiliului Europei. Art. 11

¹ Harold HOTELLING, „Stability in Competition”, *The Economic Journal*, vol. XXXIX, 1929, pp. 41-57.

² Anthony DOWNS, *O teorie economică a democrației*, trad. de Șerban Cerkez, Institutul European, Iași, 2009, p. 163 și urm.

³ Albert O. HIRSCHMAN, *Abandon, contestare și loialitate. Reacții față de declinul firmelor, organizațiilor și statelor*, trad. de Simona Pop, Laura Cucu, Radu Carp, Nemira, București, 1999, p. 83 și urm. V. și comentariul lui Radu CARP, „Reformularea modelului Hotelling-Downs în varianta lui Albert Hirschman”, în *Ibidem*, pp. 197-207.

⁴ Anthony DOWNS, *O teorie economică...*cit., p. 163.

al Convenției Europene a Drepturilor Omului prevede că orice persoană are dreptul la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui sindicate și de a se afilia la sindicate. La prima vedere, dimensiunea asocierii în partide politice ar fi exclusă, însă Curtea Europeană a Drepturilor Omului a specificat foarte clar că în realitate conjuncția „inclusiv” dovedește că este vorba de un exemplu, printre altele, al formei pe care poate să o ia exercitarea dreptului la libertatea de asociere, iar partidele politice se pot prevala de art. 11 al Convenției¹.

Sunt neconstituționale prevederile Legii partidelor politice nr. 14/2003 referitoare la înregistrarea partidelor politice, prin raportare la art. 40, alin. 1 din Constituție? Curtea Constituțională nu a avut deocamdată ocazia să se pronunțe pe acest subiect. A făcut-o însă prin raportare la prevederile legii anterioare din 1996. Curtea Constituțională nu s-a pronunțat pe fondul problemei, ceea ce, corelat cu restrângerea condițiilor pentru înregistrarea unui partid politic operată în 2003, lasă deschisă întrebarea de mai sus.

Curtea Constituțională a fost sesizată, printre alte prevederi din legislație cu privire la partidele politice, pentru a determina dacă prevederile din proiectul de lege privind condiția de reprezentativitate pentru înregistrarea unui partid politic (10.000 de semnături, din cel puțin 15 județe dar nu mai puțin de 300 în fiecare județ) sunt sau nu contrare Constituției. Autorii sesizării considerau că se instituie astfel „un prag prealabil ridicat”, având semnificația unui „impediment artificial” la libera exercitare a dreptului de asociere în partide, prin raportare la condiția de reprezentativitate din propunerea legislativă inițială de numai 2.500 de semnături din cel puțin 10 județe dar nu mai puțin de 100 în fiecare județ, prevedere care avea, în viziunea autorilor sesizării, „un caracter mai rațional și mai ponderat”. Prin urmare, se contestau nu prevederile proiectului de lege prin raportare la norma constituțională care garantează dreptul de asociere, ci prin raportare la forma inițială a articolului care reglementează înregistrarea partidelor politice. Curtea Constituțională a sesizat acest aspect și a decis:

„Prevederile art. 17 lit.b) din lege nu sunt considerate neconstituționale, întrucât ar împiedica exercitarea dreptului la asociere, ci exclusiv pentru că ar constitui «un impediment artificial în calea exercitării libere a dreptului fundamental de asociere a cetățenilor în partide politice». Aprecierea oportunității unui anumit prag de reprezentativitate nu este însă o problemă de constituționalitate, cât timp pragul instituit nu are ca efect suprimarea exercitării dreptului, urmărind numai, precum în legea de față, ca asocierea cetățenilor în partide să aibă semnificația instituționalizării unui curent politic, fără de care partidul rezultat nu-și poate îndeplini rolul său constituțional [...] de a contribui la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor. Chiar autorii sesizării apreciază că prevederile legii anterioare «erau prea îngăduitoare, rezultând o veritabilă inflație de subiecte asociative politice». Se consideră însă că «fenomenul devalorizării partidelor» nu ar trebui contracarat prin condiția de reprezentativitate prevăzută, ci prin «pragul electoral». Nici aceste argumente nu privesc legitimitatea constituțională a prevederii atacate, ci disputa legată de oportunitatea sa politică [...] În concluzie, criteriul reprezentativității nu este, în sine, neconstituțional, el fiind în general acceptat în domeniul exercitării dreptului la asociere în partide

¹ *Cazul Partidului Comunist Unificat din Turcia și alții contra Turciei*, Hotărârea din 30 ianuarie 1998 (Marea Cameră), Culegere 1998 – I.

politice, ținând seama de rolul lor de a contribui la formarea și exprimarea voinței politice a cetățenilor. Acest criteriu ar putea fi neconstituțional, dacă prin efectele sale ar duce la suprimarea dreptului la asociere sau ar fi sinonim cu o asemenea suprimare”¹.

Curtea Constituțională nu consideră așadar că instituirea unui număr minim de membri care trebuie probați de către un partid politic cu ocazia înregistrării sale ar fi neconstituțională și stabilește un criteriu care trebuie verificat atunci când se examinează orice prevedere din legislație referitoare la condițiile de înregistrare a partidelor politice: acele prevederi care au ca efect suprimarea exercitării dreptului de asociere sunt neconstituționale. Întrebarea dacă actualele prevederi, mai restrictive decât cele din 1996, au acest efect rămâne o întrebare deschisă, cât timp Curtea Constituțională nu va fi sesizată cu o cerere având un astfel de obiect.

Pe lângă condițiile restrictive referitoare la înregistrare, partidele politice care ar dori să participe la alegeri se mai confruntă cu o prevedere care constituie, în opinia noastră, o încălcare a art. 37 din Constituție referitor la dreptul de a fi ales. Astfel, potrivit art. 29, alin. 5 din Legea nr. 35/2008:

„La depunerea candidaturilor, fiecare partid politic, alianță politică, alianță electorală, organizație aparținând minorităților naționale, candidat independent trebuie să facă dovada constituirii unui depozit, în contul Autorității Electorale Permanente, cu valoare de 5 salarii minime brute pe țară pentru fiecare candidat”.

Astfel, un partid politic care a dorit să depună candidaturi la nivel național, în fiecare colegiu electoral, cu ocazia alegerilor din 2012, a trebuit să constituie un depozit de 1.582.000 lei, echivalentul a aproximativ 350.000 euro (există 452 de colegii electorale, iar salariul minim brut pe 2012 a fost de 700 de lei).

În actualele condiții impuse de sistemul electoral, partidele politice sunt puternic descurajate să depună candidați doar în anumite colegii electorale și să constituie astfel depozite mai mici decât suma de bani menționată mai sus, deoarece repartizarea mandatelor în Parlament se face în funcție de voturile obținute de un partid în toate colegiile electorale.

Ca și în domeniul condițiilor pentru înregistrarea partidelor politice și în ceea ce privește existența și mărimea unui astfel de depozit România face notă aparte prin raportare la alte state europene. Astfel, în Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Ungaria, Italia, Luxemburg, Polonia, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Ungaria nu se cere candidaților și partidelor care participă la alegeri un asemenea depozit. În statele europene în care există cerința constituirii unui depozit, situația se prezintă după cum urmează:

¹ Decizia nr. 35/1996, *M.Of.* nr. 75/11.04.1996.

Tabelul 4

Obligațiile candidaților sau partidelor care doresc să participe la alegerile pentru Parlament în diverse state europene

Stat	Obligațiile candidaților sau partidelor care doresc să participe la alegerile pentru Parlament
Austria	Taxă nerambursabilă de 435 euro
Republica Cehă	Depozit de 7.000 euro
Estonia	Depozit de două salarii minime pe economie
Grecia	Taxă nerambursabilă de 146,74 euro
Letonia	Depozit de maxim 7.100 euro, dacă se depun liste de candidați în toate cele 5 circumscripții
Lituania	Depozit de un salariu minim pe economie
Olanda	Depozit de 11.250 euro

Prin instituirea unui depozit de o valoare atât de mare, legislația electorală românească încalcă Codul bunelor practici în materie electorală, elaborat de Comisia de la Veneția¹ și asumat de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei prin Rezoluția nr. 1320/2003 care prevede la art. 1.3, alin. 9):

„Există o altă procedură conform căreia candidații sau partidele trebuie să depună o cauțiune, care este rambursată numai atunci când candidatul sau partidele respective depășesc un anumit procent de voturi[...] suma cerută pentru cauțiune și numărul necesar de voturi pentru rambursare nu trebuie să fie excesive”.

Concluzii

Toate cele trei ipoteze pe care se bazează acest articol au fost demonstrate. Pentru ca în România legislația electorală să fie în acord cu Constituția dar și cu normele în domeniu practicate în state europene cu tradiție democratică, ar trebui să fie adoptate următoarele modificări legislative:

- Eliminarea condițiilor actuale extrem de restrictive cerute pentru înregistrarea unui partid politic și înlocuirea lor cu condiția dovedirii a trei membri fondatori;
- Introducerea unei perioade pentru reînregistrarea partidelor care fac deja parte din Registrul partidelor politice de la Tribunalul Municipiului București și înregistrarea celor noi, așa cum s-a procedat de fiecare dată când s-a modificat legislația cu privire la înființarea partidelor politice;
- Introducerea posibilității de a înregistra partide politice care să participe doar la alegerile locale, circumscrise unei anumite comunități locale și care doresc să promoveze interese specifice la nivelul primarilor și consiliilor locale;
- Eliminarea din legislația electorală a obligativității constituirii unui depozit de către partidele sau candidații care doresc să participe la alegerile parlamentare. Existența unui prag electoral este o garanție suficientă pentru ca anumite partide sau candidați care candidează *jocandi causa* să nu intre în Parlament;

¹ Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*, CDL-AD (2002) 23 rev.

Pentru a atinge acest obiectiv, există trei modalități: examinarea în Parlament a unui proiect de lege sau a unei propuneri legislative în condițiile art. 74 din Constituție sau o cerere adresată Avocatului Poporului pentru a sesiza, potrivit art. 13, lit. f) din Legea nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului, Curtea Constituțională în vederea constatării neconstituționalității art. 19 din Legea nr. 14/2003 și a art. 29, alin. 5 din Legea nr. 35/2008. Deoarece este greu de presupus că parlamentarii în funcție vor dori să creeze competitori pentru partidele pe care le reprezintă și ținând cont că prevederile constituționale referitoare la exercitarea inițiativei legislative cetățenești sunt extrem de restrictive, iar din acest motiv nu s-a reușit până în prezent adoptarea unei legi inițiate astfel, cea mai eficientă modalitate rămâne sesizarea Avocatului Poporului.

Anexa 1
Condiții de înființare a partidelor politice în diverse state

Stat	Condiții de înființare	
	Numărul minim de susținători/membri pentru înființarea unui partid politic	Posibilitatea de a înființa partide/asociații politice la nivel local
State care asigură extensiv libertatea de asociere în partidele politice		
Marea Britanie	Partid politic înregistrat cu minim 3 membri/ Partid neînregistrat care poate fi format dintr-o singură persoană	DA ¹
Belgia	Asociație de minim 3 persoane	NU
Finlanda	Asociație de minim 3 persoane cu minim 5.000 de susținători	NU
Franța	Asociație minim 3 membri	NU
Germania	Partid politic cu minim 3 membri ²	NU
Italia	Asociație de minim 3 persoane	NU
Olanda	Asociație de minim 3 persoane	NU
Spania	Partid politic cu minim 2 membri fondatori ³	NU
Ungaria	Organizație a societății civile, non-profit, cu minim 10 membri fondatori	DA ⁴
State care supun libertatea de asociere în partide politice unor restricții minimale		
Bulgaria	Partid politic cu: - Minim 2.500 de membri în total, necesari înregistrării; - Minim 500 de membri fondatori, participanți la primul congres constitutiv; - Minim 50 de membri inițiatori ai proiectului de partid. Partid politic format dintr-o comisie de minim 3 membri fondatori și o petiție a minim 1.000 de cetățeni cehi care solicită înregistrarea partidului	NU
Republica Cehă		DA

¹ Legislația britanică prevede posibilitatea înființării unor partide minore (*minor parties*).

² *Legea privind partidele politice* din 24 iulie 1967 nu prevede nicio condiție referitoare la numărul minim de susținători în vederea înființării unui partid. Pe de altă parte din art. 18 alin. 2 al Legii alegerilor federale rezultă că un partid trebuie să aibă cel puțin 3 membri pentru a funcționa în mod valid.

³ Nu există o condiție prevăzută în *Legea partidelor politice* din 2002 și nici în legea precedentă, din 1978 referitoare la numărul minim de membri fondatori sau susținători, însă legea vorbește despre fondatori la plural, de unde se deduce că sunt necesari cel puțin 2 membri fondatori.

⁴ Legislația ungară prevede posibilitatea înființării unor organizații de beneficiu – asociații politice distincte de partidele politice care pot participa doar la alegeri locale, nu și la cele parlamentare și prezidențiale.

Lituania	Partid politic cu minim 1.000 de membri fondatori	NU
Polonia	Partid politic cu minim 3 membri fondatori, cu 1.000 de susținători	DA
Slovacia	Partid politic cu minim 3 membri fondatori și cu minim 10.000 semnături	NU
State care supun libertatea de asociere în partide politice unor restricții justificate de teama separatismului pe criterii etnice sau a slabei capacități a autorităților centrale de a controla întregul teritoriu		
Armenia	Partid politic cu minim 200 membri fondatori, care provin din cel puțin o treime din regiunile Armeniei, inclusiv capitala Erevan	NU
Georgia	Partid politic cu minim 1.000 de membri fondatori	NU
Republica Moldova	Partid politic cu minim 4.000 membri fondatori, domiciliați în cel puțin jumătate din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul doi, dar nu mai puțin de 150 în fiecare din unitățile teritoriale administrative menționate.	NU
Federația Rusă	Partid politic cu minim 40.000 membri fondatori și să aibă filiale în mai mult de jumătate din regiunile care sunt subiectele Federației Ruse	NU
Ucraina	Partid politic cu minim 10.000 de susținători, care provin din cel puțin două-treimi din regiunile Ucrainei și din orașele Kiev și Sevastopol și din Republica Autonomă Crimeea	NU
State care supun libertatea de asociere în partide politice unor restricții nejustificate		
Portugalia	Partid politic cu minim 7.500 semnături, din care 5.000 de membri ¹	NU
România	Partid politic cu minim 25.000 membri fondatori, domiciliați în cel puțin 18 din județele țării și municipiul București și nu mai puțin de 700 de persoane pentru fiecare dintre județe și municipiul București	NU
Kazahstan	Partid politic cu minim 40.000 de membri la nivel național și minim 600 în fiecare regiune ²	

¹ Potrivit noii Legi a partidelor politice din 2003.

² Din 2009.

Anexa 2*Registrul partidelor de la Tribunalul Municipiului București
la 1 ianuarie 2013*

1. PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL – P.N.L. Actuala denumire a partidului este PNL – prin comasarea prin absorbție de către Partidul Național Liberal a Partidului Acțiunea Populară
2. PARTIDUL SOCIAL DEMOCRAT – P.S.D.
3. PARTIDUL DEMOCRAT – P.D. – modificat denumirea în Partidul Democrat Liberal – PDL (26.03.2008)
4. PARTIDUL NAȚIONAL ȚĂRĂNESC CREȘTIN DEMOCRAT – P.N.Ț.C.D.
5. PARTIDUL NOUA DEMOCRATIE – P.N.D. Actuala denumire: Partidul Alternativa Ecologistă, în forma prescurtată P.A.E. (18.03.2008)
6. PARTIDUL CREȘTIN DEMOCRAT – P.C.D.
7. PARTIDUL SOCIALIST AL RENĂȘTERII NAȚIONALE – P.S.R.N. – radiat la data de 22.10.2003
8. PARTIDUL ACȚIUNEA POPULARĂ – A.P.- a fost comasat prin absorbție de către Partidul Național Liberal
9. PARTIDUL PENSIONARILOR ȘI PROTECȚIEI SOCIALE – P.P.P.S. Actuala denumire a partidului este PARTIDUL POPULAR ȘI AL PROTECȚIEI SOCIALE (12.12.2006)
10. PARTIDUL ROMÂNIA MARE – P.R.M.
11. PARTIDUL TINERILOR DIN ROMÂNIA – P.T.R.
12. Partidul Social Democrat „Constantin Titel Petrescu” PSD-CTP – schimbat denumirea în Partidul Social Democrat al Muncitorilor – PSDM;
13. PARTIDUL SOCIALIST ROMÂN – P.S.R.
14. PARTIDUL UMANIST DIN ROMÂNIA (SOCIAL LIBERAL) – P.U.R. – S.L. Actuala denumire a partidului este Partidul Conservator (14.09.2005)
15. PARTIDUL ECOLOGIST ROMÂN – P.E.R.
16. PARTIDUL UNITĂȚII NAȚIUNII ROMÂNE – P.U.N.R.
17. PARTIDUL SOCIALIST UNIT – P.S.U. – radiat 07.04.2006
18. PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL CÂMPEANU – P.N.L (C) – radiat 27.11.2003
19. PARTIDUL POPULAR CREȘTIN – P.P.C. – radiat 04.05.2004
20. PARTIDUL PARTICULARILOR PARTID SOCIAL DEMOCRAT TRADIȚIONAL ROMÂN – P.P.P.S.D.T.R. Actuala denumire a partidului este FORȚA DREPTĂȚII (24.03.2004)
21. PARTIDUL NAȚIONAL DEMOCRAT CREȘTIN – P.N.D.C.
22. PARTIDUL POPULAR DIN ROMÂNIA – P.P.R. Actuala denumire a partidului este PARTIDUL POPULAR – P.P (01.09.2010)
23. UNIUNEA PENTRU RECONSTRUCȚIA ROMÂNIEI – U.R.R. – comasat prin absorbție în Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (10.03.2006)
24. PARTIDUL NOUA GENERAȚIE – P.N.G. modificat – PARTIDUL NOUA GENERAȚIE CREȘTIN DEMOCRAT – P.N.G. – C.D. (15.09.2006)
25. PARTIDUL SOCIALIST AL MUNCII – P.S.M. – radiat 05.12.2003
26. PARTIDUL NAȚIONAL ANTITOTALITAR „RENĂȘTEREA ROMÂNIEI” – la 12.05.2004 schimbat denumirea în PARTIDUL „RENĂȘTEREA ROMÂNIEI”
27. PARTIDUL DEMNITĂȚII NAȚIONALE – P.D.N.
28. PARTIDUL MUNCITORESC ROMÂN – Radiat (07.04.2006)
29. PARTIDUL ALIANȚA SOCIALISTĂ – P.A.S.
30. PARTIDUL MILENIULUI III – P. M. III – la data de 18.05.2005 schimbat denumirea în PARTIDUL REPUBLICAN – radiat (cf. dec. civ CAB nr. 202 R pronunțată de Curtea de Apel București – Secția a IX-a Civilă și pentru cauze privind proprietatea intelectuală în dosar nr. 28038/3/2007, în ședința publică din data de 22.04.2008, irevocabilă)

31. PARTIDUL FORȚA DEMOCRATĂ DIN ROMÂNIA – FDR – în prezent FORȚA DEMOCRATĂ (30.05.2007)

32. PARTIDUL „PENTRU PATRIE” – P.P.P. – schimbat denumirea în PARTIDUL „TOTUL PENTRU ȚARĂ” –T.P.Ț.

33. PARTIDUL TINERETULUI DEMOCRAT – schimbat denumirea partidului în PARTIDUL LEGE ȘI DREPTATE (26.06.2007)

34. BLOCUL NAȚIONAL DEMOCRAT – B.N.D. – schimbat denumirea partidului în UNIUNEA CREȘTINA SOCIALĂ – U.S.C. (04.10.2005)

35. PARTIDUL CREȘTIN – la data de 20.12.2007 schimbat denumirea în FORȚA CIVICĂ

36. PARTIDUL DEMNITĂȚII NAȚIONALE – P.N.D.

37. PARTIDUL INIȚIATIVA NAȚIONALĂ

38. PARTIDUL VERDE P.V.

39. PARTIDUL STÂNGII UNITE (PSU)

40. PARTIDUL COMUNIȘTIOR (NEPECERIȘTI)

41. PARTIDUL POPULAR AGRAR (P.P.A.) la 15.06.2012 schimbat denumirea în „MIȘCAREA VERZILOR-DEMOCRAȚI AGRARIENI” prescurtat „MV-DA”

42. MIȘCAREA CONSERVATOARE DIN ROMÂNIA (MC)

43. UNIUNEA POPULARĂ SOCIAL CREȘTINĂ – U.P.S.C.

44. PARTIDUL LIBERAL DEMOCRAT – P.L.D. – radiat 26.03.2008

45. PARTIDUL ROMÂNIEI EUROPENE – P.R.E.

46. PARTIDUL CIVIC MAGHIAR – MAGYAR POLGARI PART – PCM -MPP

47. PARTIDUL UNIUNEA ECOLOGISTĂ DIN ROMÂNIA – U.E.R.

48. PARTIDUL UNIUNEA NAȚIONALĂ PENTRU PROGRESUL ROMÂNIEI – U.N.P.R .

49. ERDÉLYI MAGYAR NÉPPÁRT – PARTIDUL POPULAR MAGHIAR DIN TRANSILVANIA (denumire prescurtată E.M.N.P.-P.P.M.T.).

50. PARTIDUL POPORULUI (denumire prescurtată P.P.-L.C.).

51. PARTIDUL POPORULUI – DAN DIACONESCU (denumire prescurtată P.P.-D.D.).

52. PARTIDUL PRODEMO – denumirea prescurtată P.PRO

53. PARTIDUL NAȚIONALIST – s-a respins cererea de înregistrare a acestui partid

54. PARTIDUL RENĂȘTERII NAȚIONALE – denumirea prescurtată : PRN

55. PARTIDUL ȚIGANILOR DIN ROMÂNIA – s-a respins cererea de înregistrare a acestui partid

56. PARTIDUL DREPTĂȚII SOCIALE (PDS)

Anexa 3
Evoluția prezenței la vot în România 1992-2012

Figura 1

Evoluția prezenței la vot în România 1992-2012			
An	Persoane cu drept de vot care nu au votat	Persoane cu drept de vot care au votat	Numărul total al alegătorilor
1992	3.883.855	12.496.808	16.380.663
1996	4.130.755	13.087.899	17.218.654
2000	6.140.035	11.559.692	17.699.727
2004	7.854.633	10.794.711	18.449.344
2008	11.226.279	7.237.995	18.464.274
2012	10.635.176	7.613.238	18.248.414

Figura 2

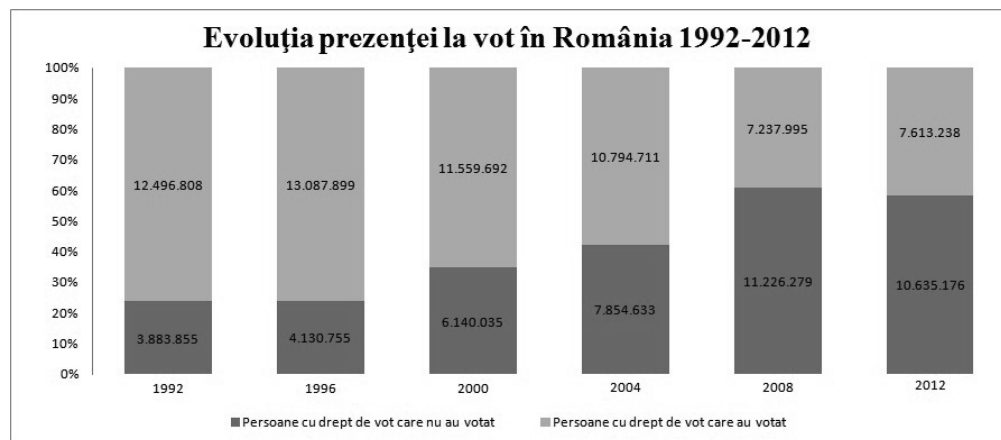

Figura 3

